

Юлія Сметаняк,
студентка педагогічного факультету,

Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано виховний потенціал дитячої літератури у формуванні культурної компетентності учнів початкової школи. Охарактеризовано основні компоненти культурної компетентності та обґрунтовано роль художнього слова у розвитку ціннісних орієнтацій, національної самоідентифікації учнів початкової школи. Практично проілюстровано ефективність використання творів Івана Малковича та Оксани Кротюк у процесі ознайомлення дітей із культурними традиціями українського й світового мистецтва.

***Ключові слова:** дитяча література, культурна компетентність, молодші школярі, виховний потенціал, початкова школа.*

Вступ

Сучасний етап розвитку української освіти характеризується пошуком дієвих інструментів формування цілісної особистості, здатної до самоідентифікації в глобалізованому світі. У контексті впровадження Нової української школи особливої уваги набуває формування культурної компетентності, як однієї з ключових для учня. Сьогодні діти проводять багато часу за гаджетами, де інформація подається уривками та хаотично, через це читання книг відходить на другий план. Проте саме книга в таких умовах стає чимось більшим ніж просто текстом. Вона допомагає школярам пізнавати навколишній світ, засвоювати соціальні норми та морально-етичні цінності, отримувати знання про історію, культуру й мистецтво рідного та інших народів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні виховного потенціалу дитячої літератури як засобу формування культурної компетентності молодших школярів.

Результати дослідження

У сучасному світі стратегічного значення набуває завдання інтелектуального, морально-етичного та духовного розвитку учнів. На засадах етичної культури та соціальної справедливості базується гармонійне суспільство. З огляду на це одним із найактуальніших напрямів освітнього процесу є формування культурної компетентності молодших школярів.

Культурна компетентність відображає ступінь інтеграції особистості в сучасний комунікативний, полікультурний та технологічний простір. Ключовим критерієм тут виступає не лише володіння інформацією, а й вміння трансформувати здобуті знання в дієвий інструмент для вирішення практичних завдань і стратегічного планування власної діяльності [1]. У Рекомендаціях Ради Європи «культурна компетентність» означає «знання державного, європейського та місцевого культурного спадку і його місця у світі. Воно включає базові знання сучасних популярних культур та видатних культурних праць. Розуміння мовного та культурного різноманіття Європи та світу, важливість розуміння зберегти його в повсякденному житті»[4]. Чжоу Тінтін зробила висновок про те, що «культурна компетентність» у різних тлумаченнях учених має спільні ознаки. Вона не просто функціонує паралельно з іншими компетенціями, а й інтегрує їхній зміст. Саме ця особливість зумовлює її виразний міждисциплінарний характер [7, с. 179].

З огляду на актуальні педагогічні підходи, слід трактувати культурну компетентність, як цілісну характеристику особистості. Вона охоплює в собі систему знань, практичних навичок та ціннісних орієнтирів. Завдяки цьому дитина має змогу сприймати та осмислювати культурні явища на доступному їй рівні також здобувати новий досвід у повсякденному житті [2, с. 269].

Культурна компетентність молодших школярів складається з таких основних компонентів:

1. Когнітивний, який передбачає формування уявлень про толерантне ставлення до різноманітних культур; про культуру взаємин в сім'ї, на вулиці, у

школі. Учні отримують уявлення про особливості загальнокультурної та національної культури, коли знайомляться з творчістю письменників, художніми світами з різними національно-культурними колоритами.

2. Ціннісно-орієнтаційний компонент – ставлення до норм та цінностей. Особливого значення у цьому контексті набувають уроки, де учні аналізують поведінку героїв. Ставлячи дитину перед вибором питаннями «Як би ти вчинив?», «Які емоції викликав описаний вчинок героя?» та подібними, розвиваємо не тільки емпатію, а й формуємо її психологічну готовність до розв'язання реальних життєвих дилем.

3. Комунікативно-діяльнісний компонент передбачає в учнів уміння застосовувати методи самовиховання; здатність конструктивно взаємодіяти в полікультурному просторі; включає проведення ігор, тренінгів та тестів етичного спрямування; залучення учнів до різних ситуацій, які базуються на їхньому культурному досвіді [3, с. 152-153].

Отже, культурна компетентність молодших школярів формується як єдність знань (що знаю про культуру), цінностей (як ставлюся), почуттів (що відчуваю), діяльності (що роблю), спілкування (як взаємодію), самоусвідомлення (хто я в культурі).

Л. Рясна переконана, що «становлення культурної компетентності в молодшому шкільному віці є надзвичайно важливим завданням, оскільки цей процес забезпечує залучення дитини до духовних надбань рідного краю та світового мистецтва. Розвиток цієї компетентності є невід'ємною складовою освітнього процесу, що охоплює навчання, виховання та соціалізацію особистості. Слід зазначити, що таке формування відбувається безперервно та довготривало» [5, с. 120]. Завдяки культурній компетентності закладаються засади соціальної взаємодії та поведінкової культури індивіда. Ця категорія є визначальною для підтримання культурної ідентичності, оскільки вона гарантує тривалість існування національних традицій та звичаїв. Про традиції і звичаї діти дізнаються і з дитячої літератури. Дитяча книга сприяє розвитку

світогляду й морально-етичному вихованню юного покоління. У художніх текстах письменники транслиують культурні цінності через сюжети, образи й поведінку головних героїв. У процесі читання формуються первинні навички культурної самоідентифікації дитини. Практично можемо це проілюструвати на прикладі роботи з книгами про українські традиції, святкування релігійних свят, народні звичаї Зірки Мензатюк, Оксани Кротюк, Наталії Тріщ та ін.

Цікавим прикладом знайомства зі світовою культурою і художнім мистецтвом є книга Івана Малковича «Ліза і її сни». Для роботи над прочитаним твором, клас було поділено на 3 групи, першим учням було запропоновано вправу «Світ крізь окуляри генія». Завдання учнів: «Обрати будь-який предмет із класної кімнати (годинник, підручник) і описати крізь призму обраного художника (з твору)». Для іншої групи завдання звучало так: «Знайди втрачений фрагмент». На екран виводиться картина, про яку розповідалось у творі, але не з усіма елементами, учні мають її знайти і пояснити, як би змінились події у творі, якщо не було б цього елемента. Ще для інших пропонувалось завдання «Словесний малюнок». Учні повинні пригадати твір «Ліза та її сни», обрати один сон, який найбільше запам'ятався. Описати як художник, тільки замість фарб використовувати слова. Описати потрібно так, щоб інші учні могли уявити цю картину. Поєднання цих вправ є комплексним впливом на молодшого школяра. Учні вчать аналізувати, спостерігати, обґрунтовувати свої думки, впізнають світові звичаї, культуру та культуру свого народу.

Для опрацювання книги «Прилетіла пташечка» Оксани Кротюк учням було запропоновано гру: «Крила Щедрика – політ крізь час». Перше завдання учнів було відтворити звук за допомогою підказок, наступним – знайти в тексті де описується побут та народні традиції, останнім завданням – порівняти традиції які описуються в книзі, з традиціями в сім'ї, знайти спільне та відмінне, проаналізувати чому так.

Запропоновані методи є дієвими, оскільки базуються на діяльнісному підході. Виховний потенціал розкривається через залучення дітей, де вони відчують гордість за всесвітньовідомий «Щедрик» та захоплення від подорожей Лізи. Саме через не вимушену обстановку та цікаві ігри в учнів формується культурна компетентність.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що дитяча література є фундаментальним інструментом формування культурної компетентності учнів початкової школи в умовах сучасної парадигми. Художні тексти сприяють засвоєнню морально-етичних цінностей, розвитку емоційної сфери, формуванню національної самоідентифікації та поваги до культурного різноманіття. Практична робота з творами сучасних дитячих письменників, інтерактивними вправами та творчими завданнями забезпечує активне залучення учнів до пізнання культурних традицій, розвиває їхнє критичне мислення, комунікативні вміння та здатність застосовувати набутий культурний досвід у повсякденному житті.

Таким чином, виховний потенціал літератури є необхідною умовою для становлення духовно багатой особистості, здатної до гармонійного співіснування в глобальному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кондратенко С. Формування культурної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору засобами образотворчого і музичного мистецтва. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: науково-методичний збірник.* / за ред. В.В. Засенка. К.: ТОВ «Наша друкарня», 2019. Вип. 15. С. 150 – 162. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719568/1/%D0%97%D0%B1_15_2019.pdf
2. Лобова О., Сбруєва А., Бойченко М. Формування культурної компетентності школярів у процесі мистецької освіти в «Новій українській школі». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 3-4 (97-98). С. 266 – 276. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/26.pdf>
3. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О.Я.Савченко, Н.М.Бібік, В.О.Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н. М. К.: Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712954/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8.pdf>

4. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: <https://cutt.ly/oTBXsVu>
5. Рясна Л. В., Смолянчук Н. М. Засоби формування культурної компетентності в учнів початкової школи. *Нова українська школа: стратегія розвитку особистості : зб. тез доп. II Всеукр. студ. наук.-практ. конф., Мукачево, 15 лют. 2021 р.* / Мукачево, держ. ун-т ; [за ред. Г. В. Товканець]. Мукачево, 2021. С. 120–121. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f22bb9d-6572-482f-a07a-f90365c272ea/content>
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. У кн.: Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7-279.
7. Чжоу Тінтін Культурна компетентність як результат фахової підготовки вчителів музичного мистецтва. *Молодь і ринок.* 2021/ №5-6 (191-192)/ С. 177-182 <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/239355/237750>

Соломія Турчин,
студентка педагогічного факультету,

Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ТВОРЧІ ПРОЄКТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ПРОЧИТАНИХ ДИТЯЧИХ КНИГ

У статті особливу увагу приділено розвитку мовленнєвих, читацьких і творчих компетентностей учнів через проєктну діяльність, що базується на змісті художніх творів. Визначено ключові чинники, що впливають на ефективність такої роботи, зокрема рівень розуміння тексту, інтерес до читання та можливість самовираження учнів. Акцент зроблено на використанні різноманітних форм творчої діяльності, таких як створення ілюстрацій, інсценізацій, лепбуків, презентацій і мініпроєктів, що сприяють глибшому осмисленню змісту прочитаного. Виконання творчих завдань на основі дитячих книг активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває уяву, критичне мислення та емоційне сприйняття художнього тексту.

Ключові слова: проєктна діяльність, дитяча книга, творчість, молодші школярі.

Вступ

Учні початкових класів знайомляться з дитячими книгами переважно на уроках літературного читання. У цей період відбувається формування їхньої читацької компетентності, яка є складовою літературної та важливим засобом розвитку комунікативної й пізнавальної компетентностей. У процесі читання,